

АЛГОРИТМ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПОШУКУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ-ОНІМОМ (ЗА КОРПУСОМ ГРАК-17)

Стаття присвячена дослідженню фразеологізмів з компонентом-онімом на основі корпусу української мови ГРАК-17. Ці одиниці мови ще не були у фокусі уваги українських науковців, про що свідчить рубрика «Дослідження на основі ГРАКу» на стартовій сторінці корпусу ГРАК. Тож за мету правлять особливості формування алгоритму автоматизованого пошуку фразеологічних одиниць (ФО) з онімним компонентом, що визначається моделлю синтаксичної організації ФО, послідовністю компонентів пошукового запиту, алгоритмом дій щодо виокремлення необхідних мовних одиниць. У цій науковій розвідці представлені результати корпусного дослідження лише фразеологічних одиниць з компонентом-онімом, організованих за моделями «як ХТОСЬ (іменник власна назва) з когось / чогось» і «як ХТОСЬ / ЩОСЬ (іменник власна назва)», послідовність ідентифікації яких напряду пов'язана зі структурою, релевантною визначеній моделі; з аналізом ліво- й правобічної дистрибуції; з використанням додаткових фільтрів; із семантизацією стійких аналітичних сполук, що базується на декодуванні інформації, трансльованої онімом у структурі усталеної одиниці.

Ключові слова: корпусне дослідження, ГРАК-17, модель, фразеологізм, аналітична стійка сполука, онім, прецедентне ім'я, конотонім.

Shcherbakova N., Pavlova I. Algorithm for Automated Search of Phraseological Units with the Component-Proper Name. *The analysis of a huge collection of language material using corpus research protocols involves a clear algorithm of actions related to the researcher's ability to formulate a query and identify the necessary language units.*

Corpus studies of phraseological units of the Ukrainian language have not yet gained popularity. The purpose of this investigation is to demonstrate the specifics of the corpus approach to the algorithm for the automated search of phraseological units.

The query actualizes the illustration in the corpus, where the analytical compounds organized according to a certain model only formally correspond to the structural orderliness of the constructions that are the subject of research, since it is impossible to include in the syntax of the query the semantics of the phraseological units.

The next stage involves the analysis of the left- and right-sided distribution, which allows both to find out the limits of collocations and to distinguish among them

those that are state and reproducible. Frequency and additional filters only detail differences in the characteristics of language units.

Next, it is necessary to actualize the linguistic experience of the scientist, because it is the practice of recognition, semantization, and use of stable analytical compounds that makes it possible to distinguish phraseological units and constructions that do not belong to them.

The onym component – a precedent name or connotonym – by its nature is a well-recognizable, repeated and understandable linguistic and cultural sign that actualizes a stable associative connection with a specific image, and therefore is the basis for the stable figurative units – phraseological units.

In fact, the decoding of the information translated by the onym in the structure of the stable analytical compound is the main stage in the recognition of phraseological units from among all others recorded in the corpus and designed according to the necessary model.

Key words: *corpus research, model, phraseology, analytical stable compound, onym, precedent name, connotonym.*

Вступ

Сьогодні мовні корпуси відкривають перед дослідниками широкі горизонти вивчення природної мови – ресурси для її комп'ютерного оброблення, можливості використання значних за обсягом масивів лінгвального матеріалу, як живого, так і науково опрацьованого; залучення для верифікації дослідницьких гіпотез кількісних показників.

Корпусні дослідження фразеологізмів української мови ще не набули популярності, про що свідчить рубрика «Дослідження на основі ГРАКу» на стартовій сторінці корпусу ГРАК (ГРАК, 2017–2023). Список публікацій не засвідчує жодної, у фокусі уваги авторів якої були б фразеологічні одиниці (ФО). Тож актуальність цієї розвідки, на нашу думку, є очевидною.

Аналіз величезної колекції мовного матеріалу загалом і фразеологічних одиниць зокрема за допомогою протоколів корпусних досліджень передбачає чіткий алгоритм дій, пов'язаних з умінням дослідника сформулювати запит, ідентифікувати необхідні мовні одиниці, проаналізувати ліво- і правобічну дистрибуцію для верифікації досліджуваного лінгвального матеріалу тощо. ГРАК-17 передбачає різновекторну розмітку текстів, що входять до складу корпусу, і вможливорює пошук необхідних одиниць за найповнішою метарозміткою (стиль, тематика й жанр тексту; мова оригіналу, датування й відповідність нормам певного правопису; відомості про автора, джерело тексту, регіональна віднесеність; відомості про медіа), а також

за морфологічною і семантичною розміткою. Використання ресурсу ГРАК-17 уможливило пошук як окремих токенів – слів / словоформ, так і фраз, що складаються з певної кількості токенів, синтаксична організація яких має бути передбачувана й відповідним чином представлена у формуванні запиту пошуку.

Фразеологізми української мови – «одиниці, організовані за моделлю словосполучення, речення або сполучення самостійного й службового слова, образні одиниці з відносно цілісною семантикою й відносно постійністю компонентного складу, відтворювані в мові й мовленні в готовому вигляді» (Щербакова, 2002: 4) – як одиниці аналітичної структури самі по собі орієнтують дослідника на певний словопорядок при формуванні пошукового запиту.

Отже, мета цієї розвідки – на прикладі ФО з компонентом-онімом продемонструвати особливості застосування корпусного підходу до встановлення алгоритму автоматизованого пошуку фразеологізмів. Завдання цієї наукової студії корелюють із метою й окреслюють методи дослідження. Тож для досягнення сформульованої мети необхідно визначити, яка синтаксична організація ФО як аналітичної структури окреслюватиме послідовність оформлення компонентів пошукового запиту, якою є метамова запиту, якою є послідовність дій у виокремленні необхідних мовних одиниць, якими є семантичні особливості онімного компонента, що виявиться в їхній структурі.

Матеріалом цього мінідослідження слугували дані 17-ої версії Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК) – «великої, репрезентативної, структурованої колекції текстів українською мовою у супроводі програми, яка дозволяє будувати на базі корпусу власного підкорпусу, шукати слова, граматичні форми та їх сполучення, а також обробляти результати пошуку, сортувати, робити збалансовані вибірки та підтримувати різну статистичну інформацію» (ГРАК, 2017–2023).

Методи дослідження

У роботі зреалізувалися *описовий метод* (дає змогу інвентаризувати одиниці мови і пояснити особливості їхньої будови та функціонування), *метод дистрибутивного аналізу* (уможливило виявлення необхідної сполучуваності / несполучуваності оніма з ліво- чи правобічними компонентами для ідентифікації ФО), *метод семантизації*

(дозволяє співвіднести семантику отриманої колокації з онімним компонентом у структурі з фразеологічним значенням), *прийом моделювання мовної одиниці* (визначає синтаксичну організацію фрази, що є співвідносною з типовою для ФО української мови моделлю побудови), *прийом зіставлення* (для встановлення спільних і відмінних ознак між виокремленими у мовному матеріалі сполуками слів, що організовані за моделями, типовими для ФО української мови, й узуальними ФО, зафіксованими у лексикографічних працях), *корпуснобазований метод* (дозволяє використовувати корпус текстів для виявлення й перевірки мовних одиниць, а також уможливорює вивчення частотності лінгвальних одиниць та їхню сполучуваність з іншими елементами).

Виклад основного матеріалу

Фразеологізми з онімним компонентом у лексичному наповненні – матеріал, до якого дослідники зверталися неодноразово. На українському матеріалі взаємозв'язок понять мова-культура-етнос досліджували Л. Авксентьев, Н. Бабич, Н. Зубець, Г. Кузь, О. Куцик, Н. Ляшенко, Г. Онкович, В. Русанівський, А. Смерчко, В. Ужченко, Д. Ужченко та інші. А на матеріалі європейських мов, зокрема чеської, італійської, німецької, французької, англійської, національно-культурну специфіку фразеологічної номінації й семантики аналізували Б. Ажнюк, Л. Даниленко, Р. Зорівчак, А. Назарян, Н. Петрова, П. Редін, Т. Черданцева, І. Чернишова.

Питання функціонування власних назв у складі фразеологізмів досліджується в дисертаційних роботах В. Бояркіна, А. Кравчук, О. Кудіної, Я. Лагинович, Г. Манушкіної, О. Сафронової, Л. Степанової, Н. Філіппакі. Слушні коментарі дають у розвідках з української антропонімної фразеології Б. Ажнюк, Н. Бабич, О. Бойко, О. Мороз, Н. Москаленко, Р. Охштат, Н. Пасік, В. Познанська, М. Разумейко та інші.

Питання фіксації певного пропріоніма в лексичному наповненні тієї чи тієї ФО перебуває у площині дослідження питань конотонімії й прецедентного імені і пов'язане зі встановленням ознак, що відрізняють звичайний онім від власної назви з актуалізованим конотативним значенням, а також від власної назви, що належить до прецедентних феноменів.

Ознаками прецедентних феноменів А. Берестова називає «одичність, зразковість й унікальність; неможливість тиражувати,

їх можна лише відтворювати; пов'язаність із культурою; добре відомі широкому колу носіїв цієї культури й упізнаються без додаткових коментарів; акумулюють інформацію й несуть певне знання в стислій формі; часто використовуються представниками певної лінгвокультурної спільноти» (Берестова, 2016: 26).

Г. Лукаш «схиляється до розуміння прецедентності як процесу відтворюваної повторюваності внаслідок посилення вагомості якоїсь ознаки, конотеми та поширення популярності її референта в соціумі. У такому разі прецедентні імена становлять собою стартову ситуацію для розвитку конотоніма. Вони можуть стати конотативними онімами, а можуть залишитись у незмінному стані – просто відомими у соціумі незадіяними (але все ж “втіленими”) власними назвами, пов'язуваними з певним образом. Конотонімами стануть і ті прецедентні оніми, шлях семантичних змін яких супроводжується не лише одним усталеним значенням, а спалахує широким розгортанням співзначень» (Лукаш, 2011: 87-88).

Розуміння природи прецедентності й конотованості власної назви необхідне для уналежнення віднайдених у корпусі ГРАК-17 колокацій з онімним компонентом до правильного типу синтаксичних конструкцій, адже ми цілком свідомі того, що чинна метамова розмітки текстів, уміщених у корпусі, уможливить на 1-му етапі виокремлення формально схожих на ФО з онімним компонентом аналітично оформлених одиниць. Подальший аналіз потребує лінгвокогнітивної діяльності дослідника і пов'язаний із його мовним і мовленнєвим досвідом оперування ФО з компонентом-онімом.

За В. та Д. Ужченками, формування фразеологізмів здійснюється за певними моделями переважно за допомогою семантичних (метафори́зація, метонімі́зація) і структурно-стилістичних чинників (евфонія, внутрішньоструктурна організація компонентів) (Ужченко, & Ужченко, 2007: 209). Крім явищ фразеологічної метафори́зації та фразеологічної метонімі́зації, що зумовлюють функціонування фразеологічної метафори та метонімічного фразеологізму (Жуйкова, 2007), В. Ужченко та Д. Ужченко виділяють ще фразеологічну евфемізацію. Це семантичний і культурологічний чинник фразеотворення, який полягає в заміні однослівної назви певного поняття, що його пряме вираження було б небажаним, описовим з метою пом'якшення й надання пристойності, а також заміни табуйованих назв (Ужченко, & Ужченко, 2007: 182).

Для роботи обрано дві моделі організації ФО з компонентом-онімом – «як ХТОСЬ / ЩОСЬ (іменник власна назва)» і «як ХТОСЬ (іменник власна назва) з когось/чогось» – як досить активні, що засвідчують функціонування фразеологічної метафори і за якими утворено чимало ФО з компонентом-власною назвою: як *Сірко*, як *Мефістофель*; як *Льоша* з водокачки, як *Люба* з дуба.

Запит – [word="як"][word="[А-ЯҐІЇЄ].*"&tag="noun.*anim.*v_naz"&tag!="noun.*inanim.*"&tag=".*prop.*"].

Результати без фільтрів – 2 438 прикладів уживання. Порівняльних конструкцій з власними назвами – 401 одиниця. Найчастотніша – **як Джек** (102 речення).

Ця конструкція зреалізована:

1) у складнопідрядних реченнях (*Генрі цікаво, як Джек з'їздив до відділення «Г» лютеранської лікарні округу Френч*);

2) у вставленій структурі (*Той хлопчик торкався його, і, як би могла йому сказати Лаура Делосіан — як Джек тепер знає сам, — дотик Талісмана ніколи не тьмяніє*);

3) в еліптованому питальному реченні (*— А як Джек? — спитав я*);

4) у порівняльному звороті, що демонструє ознаки метафоричності (*Про Білла й Гіллари написали черговий шедевр. "Я маю на увазі, що мені полестило те, що я, в моєму віці, настільки його приваблювала, але Білл був точнісінько як Джек (Кеннеді) в тому сенсі, що жоден із них не приймали відповіді «ні»*).

Але жодна з представлених синтаксичних конструкцій не становить предмет нашого дослідження.

Тому використання критерію частотності вживання певної власної назви в порівняльній конструкції уможливило встановлення першої 20-ки (рис. 1).

Рис. 1

Побіжний огляд власних назв у структурі порівняльних конструкцій орієнтує на ті, що можуть бути компонентами ФО (**Сірко, Мазепа, Юда, Цезар, Будда, Каїн, Аполлон, Попелюшка, Робінзон**), оскільки неодмінно викликають стійкі образні асоціації з об'єктом порівняння, а сама порівняльна конструкція претендує на стійкість, а отже – і на фразеологічну метафоризацію:

*На невідомий острів викинуло його море, і ось він, як Робінзон, стоїть самотній на пустинному березі і з тугою дивиться на непри-
вітні розбурхані хвилі.*

*Порівняв Літописець Святополка з Каїном та прозвав Окаян-
ним. І пам'ять про йому щезла, бо причинений він був поневірятися,
як Каїн, і шукати прихистку, втікаючи від князя Ярослава в землю
людську, і біс його вчепив, і видавалося йому, що його повсякчас пере-
слідують та гоняться за ним.*

*І вам також, синове, я мовлю: не погибніть душою і [не] будьте
зрадниками, як Іуда.*

*Танька, найбільша і найобділеніша любов'ю, за свою доброту ви-
нагороджується достатком та чоловіком, як Попелюшка, піднося-
чись у ваш статус.*

*Як дочка військового, ще у школі, як Попелюшка, застосована
була прасувати стопки сорочок.*

*Щоправда, жінки заявляли, що не кожна з них така ж працьови-
та, терпелива й покірна, як Попелюшка, і не кожна приваблива та-
ким, щоб серед усіх присутніх на балу вибрали саме її.*

*Проїжджаючи через Італію й побачивши Піфагора, він уважно
співставив його з богом, яким служив, і переконався, що перед ним
не людина, подібна до Аполлона, аніхто інший, як Аполлон.*

*Поза всяким сумнівом, у молоді, вільні від московського рабства
роки Тарас Шевченко був красень як Аполлон.*

*Навпроти йому, схрестивши ноги, як Будда, сидів поважний
і грузькоопасистий Джантемир.*

*Пану Голобородьку сподобався незворушний, як Будда, майбутній
молодий хазяїн з розумними очима — його не збила з ніг ціна питання
у півмільйона баксів, він поважав шитво і не збирався перепрофілюва-
ти «Есфір».*

Пропріюіми **Соня, Оленка, Винниченко** навряд чи можна від-
нести до категорії власних назв, що тяжіють до переносного вживан-
ня, хоча б одноразового. Про це свідчить контекст:

Триша спиною відчуває, **як Соня** перестає дихати.

Він подумав про те, **як Соня** Джинн їде з міста на Роббі Робо-Кажосі й каже: «Б-бувайте, х-хлопці!»

Душа очистилась це, я відчував, **як Соня** пестить моє лице легким, ледь солоним морським бризом, здуваючи з очей сльози...

Українські соціалісти, який нахапалися модних західних ідей того часу, такий «великий» військовий спеціаліст, **як Винниченко** і Грушевський, виступали проти кадрової армії, вважаючи, що можна обійтися ополченням.

Ось **як Оленка** їх представляє: «Ця робота розповідає про відчуття любові і те, як з нею можна відкрити для себе по-новому світ».

Тоді вони вперше побачили, **як Оленка** плаче.

Окрім того, останні приклади засвідчують недосконалість сформованого запиту, оскільки отримані конструкції з порівняльним сполучником **як** не створюють самостійну одиницю, а входять до складу підрядних частин складних речень.

Серед найчастотніших бачимо порівняльні конструкції з онімом **Мазепа** (96 прикладів), що його правомірно можна віднести до прецедентних власних назв. Із 96 прикладів 40 прикладів (майже половина) – це контексти, що актуалізують конотативні значення пропріоніма **Мазепа** в структурі усталених порівняльних конструкцій, мотивувальною основою яких є стійкі асоціації з ознаками зовнішності / діяльності / розумових здібностей тощо Івана Мазепи:

Звичайно, Гройсман може почати вести свою гру, яка відповідатиме інтересам народу, **як Мазепа** понад 300 років тому.

Жодний із гетьманів не зробив так багато, **як Мазепа**, для розвитку культури та духовності українського народу.

Де наш кінопродукт про таких учителів нації, **як Мазепа**, Сковорода, Шевченко, Куліш, Франко, Леся, Довженко, Стус?

Гетьман був вищий і кращий від усіх Запорожців: високий як Палій, гарний **як Мазепа**, сміливий як Богдан Хмельницький.

Окрім того, серед наведених ілюстрацій є фразеологічні одиниці з онімічним компонентом **Мазепа**: *подавитися як Мазепа галушкою* (Ось-ось **подавиться** диктор своїм язиком брехливим, **як Мазепа галушкою**, ось він хрипить уже...); *приставати як Мазепа до шведа* (Так само говорили тоді, **як Мазепа до шведа приставав**), що в ілюстраціях представлені з граматичними варіантами дієслівних компонентів.

Ще одним онімом-“рекордсменом” за частотністю вживання є власна назва **Сірко**, зафіксована в 63 прикладах. Однак у цьому разі слід говорити про омонімію пропріонімів, оскільки ілюстративний матеріал орієнтує і на відому історичну постать кошового отамана Івана Сірка, і на собаку, що кличуть Сірком:

Та й у Москві не бажали мати гетьманом таку неспокійну, несталу й підприємливу людину, як Сірко.

З такими війнами як Сірко, Сулимка, Височан ми відвоюємо державу!

Минуло чимало років від того, як Сірко був, а слава його й досі не пропала: він був для ворога страшний, а для православних милосливий.

Причому собака з кличкою **Сірко** став «головним героєм» стійких народних порівнянь, синтаксична організація яких не збігається з очікуваною моделлю «як ХТОСЬ/ЩОСЬ (іменник власна назва)», проте вможливорює встановлення меж колокацій, представлених конкордансом. Окрім того, на користь упізнаваності фразеологізованих порівнянь у ГРАКУ-17 є вказівка на джерело – словник стійких порівнянь (Юрченко, & Івченко, 1993):

Загубитися як Сірко на ярмарку (–...Сірко, бо глядиш, як Сірко, що загубився на ярмарку – промовив сотник Зорян).

Набратися як Сірко бліх (Василь свого часу зблизився з Петром Королюком, який довгий час побув у Франції і набрався там, як Сірко бліх, комуністичних ідей).

Пропастися як Сірко на базарі («Отак, пропав, як Сірко на базарі» – сумно подумав Данько, який уже втомився лякатися, сів на підлогу й сумно опустив голову на руки).

Вскочити як Сірко в дерть (Мало того, що виношував у собі прагнення вмотитися у директорському кріслі, та ще й заперечував начальству, конфліктував з ним!.. Маємо відбувати за нього! – виправдувалося керівництво міждрайгазу, а само аж кипіло від люті на Каракулю, через якого воно вскочило у неприємність, як Сірко – в дерть).

Блявкати/гавкати як Сірко на вітер (Блявкає, як Сірко на вітер).

Бігати [по колу] як Сірко за [власним] хвостом / хвостиком (Мені соромно бути в такому Парламенті, – нардеп Чумак у Франківську розповів про необхідність політичної реформи в Україні).

Народний депутат України, заступник голови Комітету Верховної Ради з питань запобігання і протидії корупції Віктор Чумак на прес-конференції в Івано-Франківську запевнив, що без проведення в Україні політичної реформи та зміни політичної еліти «ми будемо бігати як Сірко за хвостиком», пишуть Версії. Країна вперто бігала по колу, як Сірко за власним хвостиком).

Вилупитися як Сірко на новий ошийник (Вилупився він на мене, як Сірко на новий ошийник).

Гасати як Сірко по ярмарку / ярмарком (А я у свої вакації гасав, як Сірко ярмарком, всією Україною у пошуках міфічної коханої потенційного спадкодавця мого випадкового знайомого...).

Обвішаний як Сірко кліщами / блохами (Очікували шухеру у держкомпаніях, обвішаних олігархами, як Сірко кліщами, аби припинити їх збагачення за рахунок державних збитків).

Гуляти / погуляти / розгулятися як Сірко на мотузку / на мотузці / на прив'язі (— Розгулявся, як Сірко на прив'язі).

Виглядати як Сірко з пасльону / з конопель / з кукурудзи (Хай слово наше і гірке, й солоне Тих «мудрих» кандидатів зупинить, Хто виглядає, як Сірко з пасльону, І хоче нас іще раз надурить).

Модель «як ХТОСЬ (іменник власна назва) з когось/чогось», за якою утворено чимало українських фразеологізмів, зорієнтувала на таку синтаксичну організацію запиту: [word="як"][word="[А-ЯГІЄ].*"&tag="noun.*anim.*v_naz"&tag!="noun.*inanim.*"] [word="з"] [tag="noun.*v_rod"]. Конкорданс засвідчив 53 приклади вживання конструкцій, що містили комбінацію слів, синтаксично організованих за ключовою моделлю. 53 ілюстрації містили 16 порівняльних конструкцій, що їх удалося ідентифікувати завдяки фільтру «частотність» (рис. 2).

Найчастотнішою виявилася одиниця **як Уповноважений / Уповноважена з прав / з питань** із її лексико-граматичними варіантами. Недосконалий формат запиту обмежив названу одиницю в її правобічній сполучуваності з компонентом **людини**, разом із яким її лексичне наповнення є завершеним і усталеним. Зауважимо, що до стійких словосполучень її можна віднести з огляду на усталений компонентний склад і відтворюваність, однак відсутність образності значно дистанціює цю аналітичну сполуку від фразеологічних одиниць. Частотність уживання зумовлена тим, що в корпусі

ГРАК-17 представлено багато текстів – фрагментів стенограм засідань Верховної Ради України, де вживається конструкція **Уповноважений / Уповноважена з прав / з питань людини** і які пояснюють її «канцелярський» характер (див. рис. 3):

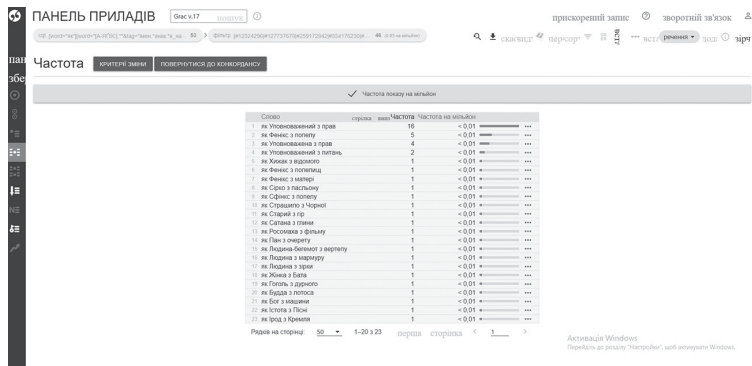

Рис. 2

Я підтримувала як Уповноважений з прав людини і надалі буду підтримувати продовження цієї унікальної програми.

Я, як Уповноважена з прав людини, вважаю, що найцінніше – це людське життя. Але маємо бути чесними, ще саме Ніна Іванівна їм входженням в передвиборчий список яким із їх політичних сил, і тут неважливо який, внесла сумніви у суспільство у спроможності забезпечити таку інституцію, як Уповноважений з питань прав людини це незалежною від їх політичних розкладів, як у парламенті, так і у суспільстві.

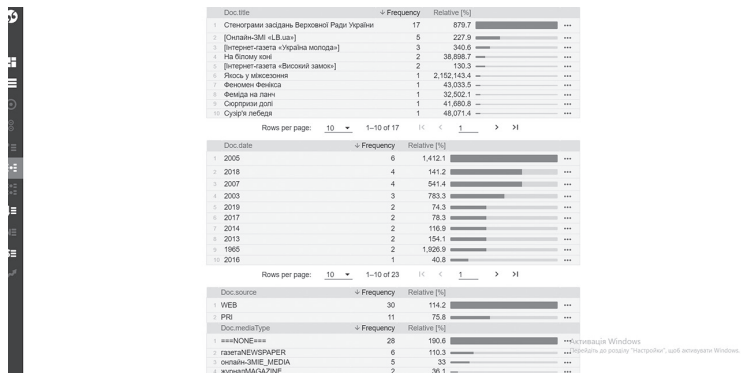

Рис. 3

Для встановлення меж необхідних аналітичних сполук, утворених за моделлю «як ХТОСЬ (іменник власна назва) з когось / чогось», необхідно проаналізувати їхню ліво- й правобічну дистрибуцію. Результати засвідчили наявність:

1) фразеологізмів з їхніми лексико-граматичними варіантами – **вийти / постати / піднятися як Фенікс / Сфінкс з попелу/ з попелищ / з матері-землі**: Україна **вийшла** з свого підземелля, **як Фенікс з попелу**, і **запопадливо** почала діяти. Хто ж, скажіте, буде основою цієї держави, що **постане як Фенікс з попелищ**? Після довгих століть неволі **піднялася** Україна в огні і пожежі світла, **як Фенікс з матері-землі**. А він **поставав, як Сфінкс з попелу**... Припускаємо, що субституція онімного компонента **Фенікс / Сфінкс** виникла як результат мовної гри, заґрунтованої на схожій алітерації **ф / н / к / с**.

ФО виглядати як Сірко з пасльону: Хай слово наше і гірке, й солодке Тих «мудрих» кандидатів зупинити, Хто **виглядає, як Сірко з пасльону**, І хоче нас іще раз надурить.

ФО вилізти як Пилип / Пан із конопель / з очерету: Уяви, в залі на першому ж пленарному засіданні **виліз** перед мої очі, **як Пилип із конопель**, чи швидше **як Пан з очерету** (є така картина Арнольда Бйокліна), син професора Гроха;

2) евфемізмів: **Яке перемир'я, як ірод з Кремля** нам **смерть** посилає у танку? (Ірод з Кремля – Путін).

Дама Аліса, більше відома **як Жінка з Бата**, була найбільше славнозвісною економкою міста (дама Аліса – Жінка з Бата).

Цей дистрофічний, вкритий волохатими плямами, клоун породив двох синів, відрозливим з яких був Жигимонт Павлус Другий, відомий **як Людина-бегемот з вертепу Хрісіптоса Бастія** (Жигимонт Павлус Другий – Людина-бегемот з вертепу Хрісіптоса Бастія).

У Європі ця людина була більше відома **як Старий з гір** (ця людина – Старий з гір);

3) підрядних предикативних частин у структурі складнопідрядних речень:

Бухгалтер з'явився у ресторані, **як Бог з машини** у грецьких трагедіях.

Наче дивилася на все те з гори, **як Будда з лотоса** на Венеру.

Інцидент стався після того, **як Литвин з трибуни** Ради звинуватив владу в скороченні соціальних виплат.

І створив подругу Адамові не як Сатана з глини свою Ліліт, а з Адамового ребра.

У зафіксованих порівняльних сполуках онімний компонент можна кваліфікувати як прецедентний (**Фенікс, Сатана, Будда, Бог**), як конотований (**Ірод, Пан, Пилип**). Є такі, що становлять результат онімізації апелювативів у прямому значенні (**Жінка, Старий, Людина**).

Висновки

Автоматизований пошук фразеологізмів загалом і з компонентом-онімом зокрема має здійснюватися в мовних корпусах з опертям на модель, що їй відповідає структурна організація ФО, яка, по суті, й визначає синтаксис пошукового запиту.

Як демонструє опрацьований матеріал, пошуковий запит актуалізує в корпусі ілюстрації, де організовані за певною моделлю аналітичні сполуки лише формально відповідають структурній впорядкованості конструкцій, що становлять предмет дослідження або пошуку, оскільки закласти в синтаксис запиту й семантичну відповідність одиницям із фразеологічним значенням неможливо. Наступний етап верифікації досліджуваних одиниць передбачає аналіз ліво- й правобічної дистрибуції, що дозволяє і встановити межі колокацій, і виділити з-поміж них ті, що є усталеними й відтворюваними. Частотність і додаткові фільтри лише деталізують розбіжності в характеристиках мовних одиниць. Далі необхідно актуалізувати лінгвокреативний досвід науковця, адже саме практика розпізнавання, семантизації й уживання стійких аналітичних сполук уможливує розмежування власне фразеологічних одиниць і конструкцій, що до них не належать.

Онімний компонент, що його можна кваліфікувати як прецедентне ім'я або конотонім, за своєю природою є добре впізнаваним, повторюваним і зрозумілим лінгвокультурним знаком, що актуалізує стійкий асоціативний зв'язок з конкретним образом, а отже є основою для виникнення стійких образних одиниць – фразеологізмів. По суті, декодування інформації, трансльованої онімом у структурі усталеної аналітичної сполуки, є основним етапом у розпізнаванні фразеологічних одиниць з-поміж усіх інших, зафіксованих у корпусі й оформлених за передбаченою моделлю.

Ця мінірозвідка містить результати корпусного дослідження лише фразеологічних одиниць з компонентом-онімом, організованих за моделями «як ХТОСЬ (іменник власна назва) з когось/чогось» і «як ХТОСЬ/ЩОСЬ (іменник власна назва)», тож перспективу подальших студій з української фразеології на основі мовних корпусів убачаємо в дослідженні одиниць з різним лексичним наповненням і організованих за іншими моделями.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Берестова, А. А.** (2016). Релігійна прецедентність у мові української прози кінця ХХ – початку ХХІ століття. (Дис. ... канд. філол. наук). Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2. **Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК), (2017–2023)** / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ, Львів, Єна. – uacorporus.org. 3. **Жуйкова, М. В.** (2007). *Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов*. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки. 4. **Лукаш, Г. П.** (2011). *Актуальні питання української конотоніміки*. Донецьк: ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «ПРОМІНЬ». 5. **Ужченко, В. Д., & Ужченко, Д. В.** (2007). *Фразеологія сучасної української мови*. Луганськ: Альма-матер. 6. **Щербакова, Н. В.** (2002). *Фразеологізми з назвами людей у лексичному наповненні*. (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Харків: Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. 7. **Юрченко, О., & Івченко, А.** (1993). *Словник стійких народних порівнянь*. Харків : Основа при ХДУ.

REFERENCES

1. **Berestova, A. A.** (2016). *Relihiina pretsedentnist u movi ukrainskoi prozy kintsia XX – pochatku XXI stolittia* [Religious Precedent in the Language of the Ukrainian Prose in the late 20th – early 21st century]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian]. 2. **Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК), (2017–2023)** / M. Shvedova, R. Fon Valdenfels, S. Yaryhin, A. Rysin, V. Starko, T. Nikolaienko ta in. Kyiv, Lviv, Yena. – uacorporus.org [in Ukrainian]. 3. **Zhuikova, M. V.** (2007). *Dynamichni protsesy u frazeolohichnii systemi skhidnoslovianskykh mov* [Dynamic Processes in the Phraseological System of East Slavic Languages]. Luts'k : RVV «Vezha» Volynskoho derzhavnoho universytetu im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian]. 4. **Lukash, H. P.** (2011). *Aktualni pytannia ukrainskoi konotonimiky* [Current Issues of Ukrainian Connotative Onyms]. Donetsk : TOV «Vydavnycho-polihrafichne pidpriemstvo «PROMIN» [in Ukrainian]. 5. **Uzhchenko, V. D., & Uzhchenko, D. V.** (2007). *Frazeolohiia suchasnoi ukrainskoi movy* [Phraseology of the Modern Ukrainian Language]. Luhansk : Alma-mater [in Ukrainian]. 6. **Shcherbakova, N. V.** (2002). *Frazeolohizmy z nazvamy liudei u leksychnomu napovnenni* [Phraseological Units with the Component-Name of a Person in the Lexical Filling]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv : Kharkivskiy derzh. pedahohichniy un-t im. H. S. Skovorody [in Ukrainian]. 7. **Yurchenko, O., & Ivchenko, A.** (1993). *Slovyk stiikykh narodnykh porivnian* [Dictionary of Stable Folk Comparisons]. Kharkiv : Osнова pry KhDU.

Щербакова Наталя Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61168, Україна.

Tel.: +38(066)7111281

E-mail: shcherbakovanv72@hnpu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5297-9383>

Shcherbakova Natalia Volodymyrivna – Ph.D in Philology, the Head of the Professor L. Lysychenko Ukrainian Language Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 2 Valentynivska Str., Kharkiv, 61168, Ukraine.

Павлова Інна Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61168, Україна.

Tel.: +38(067)5710909

E-mail: pavlovainna2005@hnpu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0006-0898-514X>

Pavlova Inna Andriivna – PhD in Philology, Associate Professor at the Professor L. Lysychenko Ukrainian Language Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 2 Valentynivska Str., Kharkiv, 61168, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16 вересня 2023 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Щербакова Н. В., Павлова І. А. Алгоритм автоматизованого пошуку фразеологізмів з компонентом-онімом (за корпусом ГРАК-17). *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2023. Вип. 59. С. 194–208. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.59.15>

АРА: Щербакова Н. В., Павлова І. А. (2023). Алгоритм автоматизованого пошуку фразеологізмів з компонентом-онімом (за корпусом ГРАК-17). *Лінгвістичні дослідження*, 59, 194–208. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.59.15>